

El gallec, llengua majoritària, però minoritzada¹

XOSÉ-HENRIQUE COSTAS GONZÁLEZ
Universitat de Vigo

Vau prohibir el gallec a les nostres escoles per a produir en l'esperit dels nostres joves un complex d'inferioritat i els va fer creure que parlar gallec era parlar mal i parlar castellà era parlar bé. Vau eliminar el gallec de les esglésies i va obligar els representants de Jesús que llegiren l'Evangelí en la llengua oficial, que el poble ni parlava ni entenia. Vau rebutjar el gallec davant els tribunals de justícia i vau castellanitzar bàrbarament els topònims gallecs. I de què us ha servit? Perquè després de més de quatre segles de política assimilista, exercida amb tot tipus d'astúcies i violència, la nostra llengua continua viva. Sou, doncs, uns imperialistes fracassats.

Castelao, *Sempre en Galiza*

1. Introducció

El gallec és la varietat lingüística iberoromànica nascuda de l'evolució del llatí vulgar al quadrant nord-occidental peninsular. Actualment, 2.400.000 persones parlen habitualment gallec a la nacionalitat històrica de Galícia, a l'occident d'Astúries (entre els rius Eo i Navia), a l'occident del Bierzo lleonès i al nord-occident de Zamora, és a dir, en aquells llocs on es va constituir la llengua gallega. A tres poblacions nord-occidentals de Càceres encara es conserva una varietat arcaica del gallec, parlat per 5.000 persones, a causa de les repoblacions amb colons gallecs durant els segles XII i XIII. És una varietat de l'alguerès gallec. A més a més, entre 400.000 i 700.000 emigrants o descendents d'emigrants gallecs continuen emprant la seua llengua en l'àmbit familiar en determinades zones de l'Estat espanyol (Catalunya, el País Basc, les illes Canàries, etc.) i també als països americans o europeus d'acolliment.

Històricament, el gallec va formar una unitat lingüística amb el gallec del sud o portuguès. Aquesta unitat es va trencar a causa de la ruptura política que al segle XII va suposar la independència de Portugal. Les mínimes diferències dialectals fonològiques, morfològiques i ortogràfiques d'aquell període van augmentar amb la separació política i cultural. Portugal es va «desgalleguitar» quan va traslladar el seu centre polític al sud del país, que llavors estava ocupat pels mossàrabs. Galícia també es va «desgalleguitar», ja que el castellà va ocupar ràpidament el paper de llengua oficial i va penetrar en determinats camps lèxics cultes.

Avui dia, podem parlar de la mateixa «llengua per distància» galaicoportuguesa amb dues «llengües per elaboració» o estàndards diferenciats, el gallec i el portuguès, que responen a dos sistemes fonològics i dos tradicions escripturàries diferents. Filològicament,

¹ Traducció del castellà de Noemí Marín Cucala (Universitat Jaume I).

parlem de la mateixa llengua. No obstant això, després de 800 anys de separació política, lingüística, cultural i sociològica, parlem de dues llengües pròximes, però diferents, cosa que no impedeix en absolut la intercomprensió, sinó que beneficia enormement el gallec en el seu procés de restauració terminològica.

Actualment, a Galícia, tot i l'acord normatiu de 2002 entre els partidaris d'un estàndard independent per al gallec (universitats, Real Acadèmia Gallega, instituts científics, associacions d'escriptors, associacions pedagògiques, etcètera), que va posar fi a decennis de debats i dissensions normatives, encara existeixen petits grups partidaris d'un apropament, o fins i tot una integració al portuguès europeu, que rebutgen aquest acord i continuen la seua croada particular.

2. Un breu repàs a la història²

El quadrant nord-occidental peninsular devia estar habitat per diversos pobles relativament homogenis culturalment i lingüísticament. Per això, els conquistadors romans els van anomenar conjuntament *Gallaeci*, galaics.

La *Gallaecia* tenia una extensió superior per l'est i pel sud a la de l'actual Galícia administrativa, ja que una bona part de l'occident asturià, lleonès, zamorà i, sobretot, el nord portuguès hi formaven part, és a dir, la *Gallaecia* va ser el territori culturalment i lingüísticament homogeni on va tenir el seu origen la cultura i la llengua gallegues i on encara persisteixen avui dia.

Galícia va ser romanitzada molt deficientment i tardanament. La substitució de les llengües d'Hispania, situada a la perifèria de la perifèria, pel llatí va ser un procés lent que va durar fins ben entrat el segle v d.C. Es pot afirmar que amb la cristianització es va implantar el llatí en aquest territori.

Durant segle i mig, Galícia va estar dominada pels sueus (411-585 d.C.), assimilats ràpidament als usos galaicoromans i, a penes, va patir les invasions musulmanes, ja que mig segle després (757) de la irrupció dels àrabs a la península, la frontera meridional del regne galaic ja estava situada al riu Miño. D'aquest fet es dedueix que l'empremta musulmana va ser mínima o inexistent.

Els segles VIII-XI són els de la definició del romanç galaic enfront d'altres iberoromanços. Als segles XII i XIII comença a escriure's gallec en lírica, prosa notarial, prosa històrica, etc., amb la qual cosa es va esquarterar la situació d'endodiglossia semblant a la que existia en altres zones romàniques, on el romanç de cada territori era la llengua oral i espontània i el llatí era la llengua escrita de les elits lletrades (noblesa i clero).

La Galícia del sud del Miño, Portugal, es va independitzar del regne de Galícia, Lleó i Astúries el 1144, i el gallec del sud, actualment anomenat portuguès, va seguir una història divergent de la del gallec del nord. Portugal va traslladar la seua capital a Lisboa el 1255 i el gallec de Portugal es va «desgalleguitar» a causa de la imposició d'uns usos lingüístics cortesans meridionals. El gallec del nord va caure a poc a poc en un absorbent remolí

² Es recomana llegir les següents publicacions: Mariño Paz, R. (1998): *Historia da lingua galega*, Santiago de Compostel·la, Sotelo-Blanco Edicions; Monteagudo Romero, H. (1999): *Historia social da lingua galega. Idioma, sociedade e cultura a través do tempo*, Vigo, Galaxia.

castellanitzant. Les diferències lingüístiques existents ja als segles XIII, XIV i XV, es van anar accentuant quan es van establir tradicions escripturàries, usos, tendències i modes lingüístics diferents. Allò que en una situació normal, quan el regne de Galícia s'estenia des del Cantàbric fins a Coïmbra, hauria d'haver derivat en una convergència i en un anivellament lingüístic, va derivar per motius polítics en un distanciament cada vegada més gran.

El gallec va ser llengua normal culta a la Galícia dels segles XIII, XIV i part del segle XV, quan va supplantar el llatí en moltes funcions: literària, administrativa, judicial, religiosa, notarial, científica, etcètera.

Ben entrat el segle XV, la llengua majoritària del regne hegemònic, el castellà, va començar a bloquejar i supplantar el gallec. Des del segle XIII, amb la unificació de regnes duta a terme per Ferran III, es van enviar a Galícia nobles forans perquè exerciren els càrrecs més alts de les administracions civil i eclesiàstica. Amb Alfons X aquesta tendència es va accentuar i es van instal·lar a Galícia molts nobles i gentilhomes castellans com a representants del poder reial castellà, en un intent reeixit de procedir a l'empresa unificadora del regne.

L'«ocupació nobiliària» va provocar la dispersió per tot Galícia de fogars castellanitzants poderosos. El relleu aristocràtic va ser el prelude del relleu idiomàtic en les classes dirigents de la societat gallega. Així, ja al segle XVI el gallec era considerat socialment inferior, mentre que el castellà era considerat un marcador social positiu. Durant tres segles, és a dir, del segle XVI al XIX, el gallec va ser considerat una simple varietat àgrafa, rural i rústica del castellà.

En acabar el segle XVIII, Galícia es trobava immersa en un bilingüisme social amb una llengua dominant minoritària i una llengua dominada majoritària, però minoritzada. El gallec s'associava a endarreriment, ruralisme, incultura i pobresa. Cal destacar en aquest segle la figura de l'il·lustrat fra Martín Sarmiento, que va demanar ensenyament en gallec i del gallec per als joves gallegoparlants, va criticar durament el desconeixement del gallec que tenien molts individus que desenvolupaven les seues activitats professionals a Galícia i va exigir el coneixement del gallec per a poder treballar a Galícia.

Tot i que Galícia va ser oficialment «regne adscrit» a Castella fins el 1833, en realitat, només era una colònia interior administrada per un virrei que no era gallec. Tampoc eren gallects els «oïdors» de la Reial Audiència, els bisbes i abats, els alts càrrecs civils i militars, etcètera. Els gallects no van tenir ni veu ni vot durant segles, perquè les classes dirigents eren castellanès.

Aquest any, el 1833, amb la nova divisió provincial de Javier de Burgos, es van amputar a Galícia alguns territoris orientals de llengua i cultura gallegues, com ara el Bierzo occidental (Lleó) i As Portelas (Zamora).

Durant el segle XIX el castellà va ser la llengua de la vida oficial i disputava al llatí moltes funcions educatives, religioses i culturals. El castellà era la llengua d'una minoria forana i d'un grup selecte de gallects assimilats d'elevada condició social. El gallec era la llengua de la gran majoria de la població, entre la qual abundava l'element monolingüe llaurador i mariner (90%). El castellà es va instal·lar lentament a les petites burgesies urbanes; primer, a les més acomodades i, després, per mimesi amb el poderós, a la resta.

Al segle XX els canvis demolingüístics van ser vertiginosos. El 1900 un 86% dels gallects treballava a l'agricultura i la pesca. El 2000 tan sols el 19%. L'emigració, l'escassa industrialització, l'èxode urbà, la generalització de l'ensenyament (en castellà), la

generalització dels poderosos mitjans de comunicació, la repressió política, etcètera, van coadjuvar definitivament en una pèrdua accelerada de parlants de gallec i, en conseqüència, en un augment de la penetració del castellà en tots els estrats i hàbitats socials.

En aquest segle xx també es va avançar considerablement en la normalització del gallec (inauguració de la Real Acadèmia Gallega el 1906, fundació de les Germandats de la Llengua el 1916, fundació del Partit Galleguista el 1931, aprovació de l'Estatut d'Autonomia el 1936, on ja es reconeixia la cooficialitat del gallec, etcètera). No obstant això, el colp feixista de 1936, els 40 anys següents de repressió franquista i els 16 anys de govern autonòmic d'una dreta espanyolitzant van ser una maçada de què el gallec encara tardarà a recuperar-se. Principalment, perquè va ser durant el franquisme quan es va universalitzar l'ensenyament obligatori —que va castrar mentalment generacions senceres de gallegoparlants— i es van popularitzar els mitjans de comunicació escrits i audiovisuals, en castellà, evidentment. Així doncs, segons el *Mapa Sociolingüístic de Galícia*, entre la generació nascuda el 1877 i la del 1974, el monolingüisme gallec va descendir 70,8 punts, mentre que les conductes bilingües van augmentar fins a 51,1 punts. Les dades canten.

Tan sols a partir de l'arribada de la democràcia, del nou Estatut, de 1981, i de la Llei de Normalització Lingüística (LNL), de 1983, el gallec va experimentar un ressorgir en una situació clarament desigual respecte del castellà. Malgrat que la Constitució espanyola de 1978, l'Estatut i la LNL dibuixen una situació d'igualtat entre gallec i castellà, aquesta igualtat és falsa, ja que a Galícia no és obligatori conèixer el gallec i sí que ho és conèixer el castellà.

3. La situació sociolingüística del gallec en l'actualitat

3.1. Legislació

La Constitució espanyola de 1978 és una norma que regeix tots els ciutadans de totes les comunitats autònomes de l'Estat i preserva el caràcter del castellà com a llengua A, de coneixement obligatori a tot l'Estat. No obstant això, la Carta Magna delega els estatuts d'autonomia la capacitat de legislar en favor de les llengües diferents al castellà.

Així doncs, només 6 de les 17 comunitats i ciutats autònomes van recollir la cooficialitat de les seues llengües en els seus estatuts respectius: Galícia, el País Basc, Catalunya, el País Valencià, les Illes Balears i Navarra. De les 17 comunitats només 4 són monolingües en castellà (és a dir, una quarta part!), mentre que 13 comunitats i ciutats autònomes són plurilingües. A banda de les 6 comunitats citades, Astúries és trilingüe (gallec, a l'occident; asturià i castellà), Castella-Lleó és pentalingüe (castellà; gallec, al Bierzo i a As Portelas; asturià, al nord de Lleó i a Sanabria; basc, a Trebiño; portuguès, en punts fronterers de Salamanca), Cantàbria és bilingüe (asturià, a l'occident, i castellà), Aragó és trilingüe (castellà, aragonès i català), Múrcia és bilingüe (castellà i català, al Carxe), Extremadura és trilingüe (castellà; gallec, al Val do Ellas; portuguès, a Olivença i altres punts fronterers), Ceuta és bilingüe (castellà i àrab) i, finalment, Melilla és trilingüe (àrab, tamazight i castellà). En onze estatuts d'autonomia no s'esmenta cap llengua (es dona per suposat que es parla del castellà) o es fan referències imprecises a la «protecció del patrimoni lingüístic» sense entrar en més detalls. Estan aprovades o a punt d'aprovar-se lleis lingüístiques a Astúries i Aragó.

Per a resumir, podem dir que cinc de les deu llengües territorials espanyoles no tenen cap tipus de reconeixement, i unes altres quatre —entre les quals es troba el basc, el català i el gallec—, no estan reconegudes ni protegides en algunes zones on s'usen tradicionalment.

En l'Estatut d'Autonomia de Galícia i en la Llei de Normalització Lingüística, malgrat la declaració de cooficialitat, es consagra la desigualtat constitucional de base, ja que no s'estableix l'obligatorietat de conèixer gallec (el deure de coneixement del gallec va ser declarat inconstitucional per sentència del Tribunal Constitucional de 26/06/1986). Després de decennis d'incompliments legals i de l'existència d'una estratègia planificadora a Galícia, el Parlament gallec va aprovar per unanimitat el *Plan Xeral de Normalización Lingüística de Galicia* el 25 de gener de 2005, que a causa d'avatars electorals encara no s'ha posat en funcionament.³

En la reforma de l'Estatut d'Autonomia de Castella-Lleó de l'any 1999 es declara la «protecció de la llengua gallega». És la primera vegada que fora de Galícia es reconeix estatutàriament l'existència del gallec. No obstant això, aquesta declaració formal no va comportar cap mesura especial ni efectiva de protecció, a excepció de la introducció oficial de la llengua gallega als centres d'ensenyament del Bierzo l'any 2002. ¡Les classes s'impartien una hora a la setmana i l'assignatura era optativa! Fa molt poc, al maig d'enguany, el Consell Comarcal del Bierzo va reclamar públicament el reconeixement formal del gallec com a llengua pròpia del Bierzo lleonès.

A l'Estatut d'Autonomia del Principat d'Astúries (1981) la protecció afecta el bable «en les seues diverses variants», i el castellà és l'única llengua oficial, fins i tot en la reforma de 1999. El 1998 es va aprovar una llei «d'ús i promoció del bable/asturià» en què es reconeix l'existència, a banda de l'asturià, d'una llengua curiosa a l'occident que en l'actualitat s'anomena «gallec/asturià» (sic). Avui dia aquesta llei no pinta res i tant l'asturià com el gallec d'Astúries van a la deriva de manera molt perillosa.

En l'Estatut d'Autonomia d'Extremadura no es fa referència a cap llengua, però l'any 2001 la Conselleria de Cultura va declarar “A Fala” (sic) Bé d'Interès Cultural. Tant en el cas d'Astúries com en el d'Extremadura, es nega la galleguitat de les varietats lingüístiques utilitzant etiquetes de confusió.

Espanya va ratificar l'any 2001 la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries (CELRM), un document europeu que no afegia gran cosa als drets recollits en les lleis de normalització lingüística gallega, basca i catalana, però que sí que podia servir per a augmentar la cobertura legal de les altres llengües ibèriques i de les tres citades anteriorment als territoris on no tenen protecció. Espanya va ratificar aquest document i, d'entrada, va infringir el seu contingut, ja que en l'article 3.1. de la CELRM es diu clarament que «cada Estat contractant ha d'especificar (...) la llengua a la qual s'apliquen els compromisos». I Espanya, en lloc de fer el que mana la CELRM, diu en el seu instrument de ratificació que «s'entenen per llengües regionals o minoritàries les reconegudes com a oficials en els estatuts de les comunitats autònomes del País Basc, Catalunya, les illes Balears, Galícia, el País Valencià i Navarra». Sí, però, quines són eixes llengües? quines? Més avant, en aquest mateix instrument indica que també tenen la consideració de llengües regionals aquelles que, sense ser oficials, tinguen en l'àmbit autonòmic un cert grau de reconeixement i de

³ Aquest Pla es pot consultar a la següent adreça: < <http://www.xunta.es/galicia2005/gl/politica-linguistica.pdf> >.

protecció. D'acord, però quines? Amb aquest estratagema legal de citar territoris autònoms en lloc de llengües, Espanya evita dir que aplica la CELRM a tot el basc, a tot el gallec i a tot el català, perquè així empararia el gallec de Càceres, el català de Múrcia i el basc de Burgos, cosa que Espanya no pot permetre's, ja que el Govern central entraria en conflicte amb les competències reconegudes als estatuts murcià, extremeny, castellanoleonès, etcètera.

3.2. El gallec aguanta sota mínims

La concepció tòpica del gallec com a llengua «dolça i lírica», però, al mateix temps, només apta per a la comunicació oral primària (família, veïnat, etcètera) i la concepció, inculcada per poders forans instal·lats a Galícia i per poders gallecs assimilats, que el castellà era La Llengua han variat sensiblement en els últims decennis i, fins i tot, en determinats àmbits de la vida quotidiana, com ara l'àmbit cultural o el polític, en què el gallec ha guanyat terreny al castellà.

El *Mapa Sociolingüístic de Galícia*, una fotografia extraordinària i precisa de la salut de la llengua de 1994, indica una sèrie de tendències, de vegades preocupants, d'altres, esperançadores. Segons aquest document, el 82% dels majors de 65 anys van tenir el gallec com a primera llengua, però aquest percentatge disminueix sensiblement entre els menors de 20 anys, dels quals tan sols un 35% té el gallec com a primera llengua. L'elevat ús de la llengua gallega es troba directament relacionat amb l'hàbitat (rural) i amb l'edat (adults i gent gran). Els joves gallecs dominen molt més que la gent gran totes les habilitats (parla, entén, llegeix i escriu), sobretot, les habilitats d'escriptura, però utilitzen molt menys el gallec, i la qualitat de la llengua també és menor, cosa que indica clarament que l'escola a Galícia encara continua amb la inèrcia desgalleguitzant.

Llengua habitual per segments d'edat				
ANYS	Només castellà	Més castellà	Més gallec	Només gallec
De 16 a 25	17,7%	35,7%	23%	23,5%
De 26 a 40	12,9%	24,8%	32,2%	30,2%
De 41 a 65	7,5%	15,2%	33,8%	43,5%
Més de 65	5,8%	9,5%	25,8%	58,9%

Els resultats d'aquest gran estudi indiquen una disminució notable de la capacitat de parlar gallec a mesura que s'ascendeix en l'escala social i, a la inversa, indiquen una disminució de la capacitat de llegir-lo i, encara més d'escriure'l, a mesura que es descendeix en l'escala social.

Segons les dades de l'Institut Nacional d'Estadística (2001), 1.470.836 de gallecs (el 54,84%) empren sempre el gallec, 783.780 de gallecs (el 30,29%) l'empen a vegades i 332.791 residents a Galícia (el 12,86%) no l'empen mai. Segons aquest mateix Institut, el 2001 es van declarar gallegoparlants el 6% dels habitants d'Astúries, és a dir, 64.425 habitants, dels quals uns 40.000 són asturians de l'occident i la resta gallecs emigrats a Astúries.

En la recent campanya electoral gallega, el Centre d'Investigacions Sociològiques va dur a terme una enquesta sobre el perfil lingüístic dels gallecs. Tenint en compte aquesta mostra, el nombre de gallecs que no entén gallec reula i se situa en un 2,9%, però també es registra un retrocés important en el nivell d'ús del gallec, des d'un 62,4% que tenia el gallec com a llengua domèstica el 1991, fins a un 56% actual. El nombre de llars bilingües descendeix, mentre que el nombre de llars castellanòfones augmenta d'un 25,6% a un 33%.

De tot el que s'ha dit en el paràgraf anterior, juntament amb les dades per sectors que exposarem tot seguit, es dedueix que el gallec, tot i que penetra amb força en sectors oficials com la cultura i la política, retrocedeix en l'àmbit familiar, i, fins i tot, resulta pràcticament anecdòtic en perfils urbans, juvenils i de classe mitjana i alta. La pusil·lànime política lingüística de la Xunta de Galícia (pusil·lànime o cínicament bel·ligerant amb el gallec, depenent dels casos) amb la seua teoria fracassada del «bilingüisme harmònic entre gallec i castellà», que en la pràctica es tradueix en obstacles i frens a la recuperació d'àmbits d'ús per part del gallec, ha provocat una situació caòtica pel que fa als usos. Agafem com a exemple el que va ocórrer amb algunes empreses, a les quals la Xunta subvencionava l'etiquetatge en gallec i a les quals després sancionava per no etiquetar en castellà. O les campanyes oficials per a l'ús del gallec en les notaries i registres, quan hi ha ciutats de Galícia on resulta impossible trobar notaris i registradors que «accedeixen amablement» a elaborar un sol document en gallec. O l'«exemple» pervers d'una gran part dels personatges mediàtics de la TVG, presentadors i locutors famosos, castellanoparlants fora de micròfon. Tot açò ha fet que fins ara la població gallegoparlant percebera la normalització com una gran farsa o un gran negoci per a uns quants. El dany moral que s'ha infligit al gallec durant el període del 1980 al 2000 ha sigut molt gran, a pesar de totes les (reiteradament incomplides) lleis protectores, subvencions, decrets, avanços parcials propiciats per una part molt dinàmica de la societat civil, etcètera.

3.3. El gallec a l'Administració

Malgrat el que diu l'Estatut (1981) i la Llei de Procediment Administratiu (1999), malgrat la creació de l'Escola Gallega d'Administració Pública (1987), amb la creació de la qual es pretenia difondre i normalitzar la llengua a l'Administració, la capacitació lingüística del personal i la participació en la fixació del llenguatge tècnic administratiu i jurídic gallec, la veritat és que el gallec és llengua escrita en la major part de les administracions, encara que en contades ocasions és llengua d'ús oral entre els treballadors de l'Administració. Ens trobem davant d'una «llatinització» o «ritualisme escrit» del gallec.

La Llei d'ús del gallec com a llengua oficial per part de les entitats locals (1988) estableix l'ús únic o preferent del gallec en tot tipus de documents, i també exigeix el coneixement del gallec per a l'accés laboral a l'Administració. No obstant això, en la pràctica tot depèn de la voluntat i l'estímul dels treballadors. Alguns ajuntaments van normalitzar totalment el gallec, mentre que d'altres, com el d'A Coruña (PSOE), són totalment bel·ligerants contra el gallec i, fins i tot, incompleixen sentències que els obliguen a emprar correctament la toponímia. Es dona el cas paradoxal que les actes i altres escrits emanats d'alguns ajuntaments totalment gallegòfons es redacten en castellà, perquè el secretari municipal és forà i es nega —tot invocant la Constitució— a conèixer el gallec.

L'Administració de justícia és un àmbit tradicionalment refractari a la incorporació del gallec. El gallec es valora com a mèrit a la carrera judicial, però no s'exigeix per a exercir a Galícia. La major part dels jutges pensa que és un «adornament prescindible». En la pràctica, la possessió de títols de capacitació en gallec només valen per als concursos de trasllats, ja que molts magistrats els tenen i no empren mai el gallec. El grau d'ús del gallec varia de jutjat a jutjat en funció de la voluntat individual, sense que hi existisca cap tipus de planificació.

A l'Administració de l'Estat i a la militar el gallec és pràcticament inexistent, ja que el castellà és la llengua de comunicació habitual i els administrats saben perfectament que un escrit dirigit en gallec a aquestes administracions tarda massa temps a ser atès i tramitat, i, de vegades, fins i tot retornat.

A les zones de parla gallega d'Astúries, Lleó, Zamora i Càceres el gallec no existeix, excepte en declaracions del Consell Comarcal del Bierzo i en pronunciaments d'algun ajuntament del Bierzo o de Zamora (Oencia, A Veiga de Valcarce, Lubián). Dos ajuntaments del nord-oest de Càceres (As Ellas i San Martín de Trebello) funcionen parcialment en gallec en el nomenclàtor toponímic, bans, etcètera. Pel que fa a l'ús oral, és possible emprar el gallec a l'Administració local si el funcionari l'entén.

3.4. El gallec a la cultura

Es pot afirmar que és al món de la cultura escrita on el gallec s'ha establert amb més fermesa. L'extensió del gallec com a llengua vehicular del món literari és un fet incontestable, fins a tal punt que els escassos autors en castellà es queixen de «discriminació» dels seus productes a Galícia. Tanmateix, el món editorial gallec avança amb molts alts i baixos.

L'aparició de la TVG va ser decisiva per a la dinamització d'un sector audiovisual gallec cada vegada més puixant, amb produccions de gran qualitat i èxit que van contribuir poderosament a la dignificació de la llengua. Al voltant d'aquest món s'han creat grans expectatives laborals (actors, guionistes, dobladors, etcètera) sempre amb el gallec com a llengua vehicular. Quant al teatre, tots els grups professionals i afeccionats empren habitualment el gallec en les seues funcions.

En l'àmbit musical cal destacar la proliferació de grups de determinades tendències (rock, «rock bravú», folk, celta, etc.) i l'escassetat de produccions musicals d'altres estils cantades en gallec (jazz, pop, rap, clàssica, etc.). Es troba a faltar una gran productora/distribuidora de música feta a Galícia en gallec i un major suport institucional i mediàtic.

3.5. L'ensenyament en gallec

A Galícia existeix un únic model lingüístic per a tot el sistema escolar. Aquest sistema, anomenat eufemísticament «sistema del bilingüisme harmònic», estableix per decret quines matèries s'han d'impartir en gallec i quines en castellà per a cada curs. En la pràctica continua la inèrcia castellanitzant i la Xunta de Galícia ignora o «comprèn» els incompliments del Decret.

Tenint en compte les dades del *Mapa Sociolingüístic de Galicia*, només el 5,5% de la població va aprendre el gallec a l'escola, però aquest percentatge ascendeix al 23% entre els menors de 25 anys, urbans i de classe mitjana-alta.

Durant tot el període autonòmic de 1980-2000 l'escola va ser un element castellanitzant. Es va introduir la matèria obligatòria de Llengua Gallega en tots els cursos escolars, més avant es va introduir també l'obligatorietat d'impartir en gallec Coneixement del Medi Social i Natural, obligatorietat que es va incomplir en el 90% de l'ensenyament privat i en bona part del públic sense que la Xunta hi prenguera cap tipus de mesura.

El 1995 (dotze anys després de la Llei de Normalització!) el Decret 247/1995 va establir que els professors havien d'emprar a classe «la llengua predominant» dels alumnes i havien de procurar que aprengueren les dues llengües oficials. Aquest mateix Decret estableix que s'han d'impartir en gallec dues matèries obligatòries més per curs en l'ESO i Batxillerat. Deu anys després, les denúncies d'incompliments reiterats del Decret se succeeixen i els xiquets gallegoparlants urbans són ràpidament assimilats, ja que no hi ha centres escolars urbans on els xiquets siguin majoritàriament gallegoparlants, de manera que els professors parlaran sempre l'altra llengua, la «predominant».

El 48% del professorat, majoritàriament gallec d'origen, empra en les classes el castellà, mentre que un 9% utilitza exclusivament el gallec. La resta alterna les dues llengües. Curiosament, el 29% dels professorat parla habitualment gallec fora de les aules i més de la meitat empra indistintament l'una o l'altra llengua en la seua vida quotidiana. Això no obstant, la llengua de les aules continua sent el castellà, tant si predomina en l'alumnat com si no ho fa; això és el «bilingüisme harmònic». Els cursos oficials de gallec per a capaciació del professorat només han servit per als concursos de trasllat, ja que molt pocs professors han galleguitzat els seus hàbits laborals després d'assistir a aquests cursos. L'Administració escolar, en canvi, és quasi exclusivament en gallec (retolació, documentació, etcètera) fins i tot en l'oralitat.

Mentre que en l'ensenyament no universitari s'exigeix el coneixement del gallec als professors, en l'ensenyament universitari no ocorre el mateix. En aquest últim ensenyament el percentatge de professors forans és molt superior. A les universitats gallegues el gallec és la llengua oficial per excel·lència i està present en la retolació, la documentació, les relacions internes i externes, etcètera. L'excepció la constitueixen les facultats de l'àmbit sanitari, amb claudres molt refractaris a la presència del gallec.

Tot plegat el gallec és la llengua habitual majoritària del 31% de l'alumnat universitari, encara que el 83% el parla amb dificultat. El 55% del professorat sap parlar-lo, llegir-lo i escriure'l, però tan sols el 20% de les classes s'imparteixen en gallec. Les actituds envers el gallec al món universitari són molt favorables, però si no varien les inèrcies castellanitzants arrossegades de nivells educatius anteriors, l'equilibri lingüístic en aquest àmbit encara és utòpic.

Entre els anys 1989-1992 vam dur a terme unes enquestes sobre alumnes de les escoles de Magisteri de Galícia. D'aquestes enquestes es deduïa que la llengua del professor condicionava o coaccionava enormement la llengua de l'alumne, si el professor emprava el castellà, cosa que no ocorria quan el professor emprava el gallec. En aquest últim cas el percentatge d'ús del gallec a l'aula reflectia el percentatge d'ús als àmbits social i familiar de l'alumne. Així, mentre que l'ús del gallec per part de l'alumne amb un professor castellanoparlant oscil·lava entre el 2% i el 5%, amb un professor gallegoparlant aquest percentatge ascendia i se situava entre el 41% i el 45%, depenent dels grups. Una xifra aproximada d'ús del gallec, entre el 33% i el 37%, es donava en les classes de professor

castellanoparlant que insistia en l'ús del gallec per part dels alumnes que el volgueren emprar. Amb tot, va quedar molt clar que, pel que fa a la galleguització de l'alumnat, era tan important l'ús com l'actitud del professorat.

3.6. El gallec al món laboral i empresarial

Fins als últims anys del franquisme el gallec era la llengua associada a les classes mitjanes i baixes, tant urbanes com rurals. Al món laboral el gallec era la llengua d'ús freqüent i majoritària, però en l'actualitat el seu ús depèn del tipus d'activitat laboral, del lloc de treball que s'exerceix a l'empresa, del nivell d'estudis, del sexe, etcètera. Són molt poques les empreses que requereixen el coneixement del gallec com a exigència o com a mèrit (empreses relacionades amb la llengua, mitjans de comunicació, funcionariat, etcètera.). Pel que fa a l'empresa privada, l'ús del gallec depèn de les circumstàncies, és un ús fruit de l'hàbit o de la inèrcia, excepte amb un superior, a qui se li parla en castellà. En els convenis laborals no se solen incloure clàusules que estableixen drets lingüístics dels treballadors. El gallec no obre moltes portes laborals, però tampoc no les tanca.

Els empresaris són totalment indiferents pel que fa a l'ús del gallec en l'àmbit professional. No són bel·ligerants contra la galleguització de les empreses, però continuen emprant el gallec per diversos motius: per costum, perquè galleguitar comporta unes despeses que no estan disposats a assumir i perquè no saben els beneficis econòmics que els pot reportar, sense reparar que els 2/3 dels consumidors tenen el gallec com a llengua habitual.

Un estudi de l'any 1997 va demostrar que existeix un clar factor de simpatia envers els productes de què es fa publicitat o que s'etiqueten en gallec, fins i tot en sectors considerables castellanoparlants. Les escasses empreses que funcionen en gallec ho han experimentat en els seus beneficis, però les inèrcies, les pors, les escasses ajudes i informacions institucionals, la ideologia refractària de determinades classes empresarials i les relacions expansives a altres àmbits lingüístics frenen la galleguització de les empreses.

Curiosament, hi ha empreses gallegues que a Portugal funcionen —lògicament— en portuguès, però a Galícia no empren mai el gallec. A Galícia els productes etiquetats en portuguès s'adquireixen amb naturalitat i sense cap tipus d'estranyesa.

3.7. El gallec al món religiós

Malgrat totes les recomanacions jeràrquiques plenes de bones intencions, la veritat és que encara avui dia a Galícia el 73% dels actes religiosos se celebren únicament en castellà i només el 7%, exclusivament en gallec.

L'església a Galícia va ser tal vegada el factor principal de castellanització, amb un clero indígena assimilat i una poderosa jerarquia sempre forana (de tots els bisbes que ha hagut a les diòcesis gallegues en els últims 500 anys, tan sols 23 van ser o són gallecs; actualment, només ho són tres de set). Fins l'any 1980 en alguns seminaris es reprimia l'ús del gallec, per la qual cosa no resulta gens estrany el «caire ideològic» de la major part del clero respecte al gallec, tot i que la majoria són gallegoparlants.

Entre la població no hi ha cap problema a adoptar el gallec com a llengua litúrgica, tot

al contrari, és una novetat simpàtica. En canvi, sí que existeixen reticències greus a la galleguització dels cultes religiosos entre un sector considerable de la població urbana i vilana, generalment d'edat avançada, de classe alta o mitjana-alta i monolingüe en castellà o en «castrapo» (castellà amb moltes interferències amb el gallec).

3.8. El gallec als mitjans de comunicació

Als mitjans escrits i radiats s'observa un retrocés lleuger en l'ús del gallec enfront dels tímids avanços dels primers anys democràtics. Malgrat les subvencions de la Xunta de Galícia (control mediàtic) als mitjans en castellà perquè editen pàgines o suplementos en gallec, la veritat és que en aquest sentit s'ha avançat molt poc, per no dir no gens. El percentatge d'ús del gallec és del 5%, que es reflecteix sobretot en articles d'opinió i notícies culturals. La traducció de notícies originades en gallec (declaracions de polítics, professionals, gent comuna, comunicats de premsa, etcètera) és encara molt freqüent als periòdics gallescs, l'únic lloc del món on «parlen» en castellà gent que no mai ho ha fet i/o no mai ho farà.

Hi ha tan sols un petit diari en gallec, *Galicia Hoxe*, d'ideologia propera al fraguisme, però que el galleguisme sociològic no segueix perquè és poc creïble. El panorama periodístic de Galícia, amb 10 diaris en castellà i només un en gallec, té uns efectes molt negatius pel seu caràcter deformant de la realitat lingüística, amb contínues ocultacions i traduccions.

Al món audiovisual la creació de la ràdio i la televisió autonòmiques (RG i TVG) va ser un avanç fonamental, ja que va contribuir poderosíssimament a la normalització del gallec com a llengua «moderna» per a tractar tot tipus de temes i de situacions. A banda de la RG i la TVG, només la programació autonòmica i local de RNE i algunes emissores locals i municipals són monolingües o majoritàriament en gallec, i fins i tot en els últims anys —en programes de desconexions «regionals» o «locals»— ja s'atreveixen a entrevistar en castellà a figures gallegòfones rellevants.

Els mitjans de comunicació constitueixen l'instrument més poderós per a instaurar valors socials, culturals i lingüístics. Per aquest motiu és especialment greu la imatge lingüística que transmeten del país. La Xunta de Galícia va concedir en diversos concursos llicències de ràdio i de televisió a grups empresarials amb la condició que almenys la meitat de la programació fóra en gallec. La majoria d'aquestes concessions es van vendre posteriorment a grans cadenes espanyoles. Ningú no ha complert la clàusula lingüística, però no passa res; res a veure amb la Generalitat de Catalunya, que ha expedientat diverses emissores per incomplir l'esmentada clàusula.

En la comunicació per xarxa han aparegut diversos mitjans de comunicació en gallec. El més important és el portal gallec *Vieiros* (<www.vieiros.com>), totalment monolingüe i amb una qualitat inqüestionable.

4. (In)conclusió

Després d'aquest repàs telegràfic pels principals camps de batalla del gallec, un observador valencià o català pot pensar que ho tenim molt difícil. Ja ho vam tenir més, ja vam estar pitjor. Tenim els mitjans, però fins ara no ha hagut voluntat política ni dinamisme

social. Estem intentant frenar encara unes inèrcies desgalleguitzants històriques que es van accentuar poderosament durant el franquisme, estem intentant lluitar contra un enemic subtil i, al mateix temps, demolidor: l'autoodi instal·lat als cervells de molts gallecs.

El gallec té encara un percentatge elevat de parlants, sobretot de parlants d'edat. El gallec té també un percentatge elevat de joves lingüísticament competents, però «dorments» als quals hem de despertar, proporcionar els mitjans i les condicions laborals, socials, relacionals, educatius, legals... per a activar el seu bon coneixement passiu. I el gallec té també uns sectors culturals i polítics, minoritaris, però molt dinàmics i amb una gran capacitat d'arrossegament, que actuen de referents socials monolingües. Encara hi ha molt a fer i molta inèrcia a vèncer.

El gallec parlat fora de Galícia passa per uns moments molt més delicats, mentre Espanya continue «confinant» legalment el basc, el gallec, el català, en cinc o sis nacionalitats i comunitats, i els continue ignorant en unes altres. L'aplicació correcta de la CELRM hi seria un bon primer pas. Un altre pas fonamental seria una major projecció de sensibilitat i d'educació en la diversitat projectades des dels poderosos mitjans de la capital del regne, una injecció de pedagogia social, cosa que ara no ocorre.

L'informe *Euromosaic* reconeix que el gallec és llengua majoritària en el seu territori natural de constitució. En aquest estudi dut a terme per la Comissió Europea, en què es comparen set paràmetres de les 48 llengües «menys utilitzades» de la Unió Europea, el gallec se situa en el número cinc, per darrere del luxemburguès, de l'alemany de Bèlgica i d'Itàlia, i del català.

Durant el procés de revisió d'aquest article es va fer públic que el PP ha perdut el govern de la Xunta. Amb l'arribada d'un cogovern nacionalista i progressista, a Galícia les coses poden canviar. Esperem que tant uns com els altres apliquen el Pla de Normalització aprovat per unanimitat i que s'avance fermament i en favor del gallec, sobretot a les franges de població infantil-juvenil, que és on es produeix la principal sangria de parlants i on s'adquireixen els hàbits lingüístics, perquè, altrament, la llengua pròpia de la Galícia històrica pot passar de ser majoritària a minoritària en dues generacions i, llavors, «democràticament», ja hi haurà disculpes per a minoritzar sense pudor el gallec.

El gallec és el màxim senyal d'identitat de Galícia. En paraules de Castela: «si ara som gallecs, és per obra i gràcia de la llengua». Ho som i ho serem.

BIBLIOGRAFIA

- CONSELLO DE EUROPA (1992): *Carta Europea das Linguas Rexionais e Minoritarias*. <www.avogacia.org/web/article.php?id_article=123>.
- COSTAS GONZÁLEZ, X.H. (2000): «Aspectos sociolingüísticos das falas do Val do Río Éllas (Càceres)», dins PLANS, S. i altres (eds.): *Actas do I Congreso sobre A Fala*, Mèrida, Editora Regional d'Extremadura, 93-106.
- FERNÁNDEZ REI, F. (1994): *Lingua e cultura do galego de Asturias*, Vigo, Edicións Xerais.
- (1999): «A situación do galego en Galicia e no Occidente de Asturias, de León e de Zamora», dins FERNÁNDEZ REI, F., SANTAMARINA (eds.): *Estudios de sociolingüística románica. Linguas e variedades minorizadas*, Santiago de Compostel·la, USC, 27-82.
- LÓPEZ MUÑOZ, D. i B. GARCÍA CENDÁN (2003): *Receptividade da lingua galega na liturxia*, Santiago de Compostel·la, Consello da Cultura Galega.

- MARIÑO PAZ, R. (1998): *Historia da lingua galega*, Santiago de Compostel·la, Sotelo-Blanco Edicións.
- MONTEAGUDO ROMERO, H. (1999): *Historia social da lingua galega. Idioma, sociedade e cultura a través do tempo*, Vigo, Galaxia.
- MONTEAGUDO ROMERO, H. i X. BOUZADA (2002-2004): *O proceso de normalización da lingua galega*. I. *Política lingüística: análise e perspectivas* (2002), II. *Educación* (2003), III. *Elaboración e difusión da lingua*, Santiago de Compostel·la, Consello da Cultura Galega.
- NELDE, P. i altres (1997): *Euromosaic*, Santiago de Compostel·la, CILRP, <www.uoc.edu/euromosaic>.
- PARAJÓ CALVO, M. i X.H. COSTAS GONZÁLEZ (2001): «Posibilidades legais de equilibrio lingüístico no Bierzo Occidental e As Portelas. Breve referencia á Terra Eo-Navia e ó Val do Ellas», *A Trabe de Ouro*, núm. 47, 91-104.
- REAL ACADEMIA GALEGA (1994-1996): *Mapa Sociolingüístico de Galicia*, vol. 1: *Lingua inicial e competencia lingüística en Galicia* (1994), vol. 2: *Usos lingüísticos de Galicia* (1995), vol. 3: *Actitudes lingüísticas en Galicia* (1996), La Corunya, RAG.
- REI DOVAL, G. i F. FERNÁNDEZ RAMALLO (1996): *Publicidade e lingua galega*, Santiago de Compostel·la, Consello da Cultura Galega.
- <www.galego.org> (Portal gallec sobre llengua amb nombrosos recursos, informacions i enllaços).
- <www.vieiros.com>: *Vieiros* [en línia]. Galícia [Consulta: 21 de juliol de 2005].

